

Бутко Лариса Валентинівна
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

НЕПОВНОЗНАЧНІ ЛЕКСИЧНІ КОМПЛЕКСИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: СИНЕРГЕТИЧНА ПРИРОДА ЯВИЩА

У роботі досліджується синергетична природа неповнозначних лексичних комплексів української мови.

Ключові слова: *українська мова, неповнозначні лексичні комплекси, синергетика.*

The article deals with the research of the synergistic nature of the semi-meaningful lexical complexes of the Ukrainian language.

Keywords: *Ukrainian language, semi-meaningful lexical complexes, synergistic.*

У ХХІ столітті набули популярності синергетичні дослідження, активізуючись, перш за все, у гуманітарній сфері. На думку дослідників, саме синергетична термінологія (синергетика, нелінійність, самоорганізація тощо) є певного роду маркерами належності до сучасної наукової парадигми.

Синергетика позиціонується як трансдисциплінарна теорія самоорганізації і складності, це, на думку Г. Хакена, дослідницький рух, напрям дослідження [6].

Виникнення синергетики пов'язують із рухом до інтеграції і створення інтертеорії, що розглядає об'єкти як складні динамічні системи, які підпорядковуються єдиним законам.

Ідеологію синергетики активно застосовують у сфері сучасних вітчизняних філологічних досліджень (Ф. Бацевич [1], С. Єнікєєва [3], О. Семенець [5] та інші), визначаючи становлення нової наукової парадигми – лінгвістичної синергетики. Це зумовлене, перш за все, тим, що лінгвістика є складовою масштабного наукового знання, тому її проблеми слід розглядати в рамках загальної наукової картини світу. І механізми функціонування мовних систем можливо з'ясувати лише за допомогою залучення даних і теорій інших наук.

Будь-яка природна мова є синергетичною суперсистемою, що складається з ієрархічних підсистем, які характеризуються нерівноважністю (нестабільністю), відкритістю, нелінійністю.

Відкритість мовної системи забезпечують базові функції мови (комунікативну та когнітивну). Щоб виконувати свої функції у світі, які постійно змінюється, мова повинна бути відкритою вимогам соціуму й мати здатність до змін, особливо в тому випадку, коли виникає конфлікт між цими вимогами й комунікативними ресурсами мови в певний момент.

Лексична система є однією з макросистем мовної суперсистеми, конститuentами якої є неповнозначні лексичні комплекси.

Загалом нарізнооформлені лексичні одиниці – це одиниці, які за своїми лексико-граматичними властивостями мають ознаки слова, а нарізнооформлене написання зближує їх із фразеологічними одиницями.

Нарізнооформлені структури характеризуються певними морфологічними ознаками і можуть співвідноситися з різними лексико-граматичними розрядами слів. Серед них виокремлюються прислівникові, прийменникові, сполучникові, партикулярні, вигуківі конструкції, а також одиниці з функцією присудка, вставного слова, стійкі мовленнєві звороти та скорочення. У колі таких структур значним є корпус службових слів, що пропонуємо кваліфікувати як неповнозначні лексичні комплекси [1, с. 2].

Виокремлення цих одиниць як предмета самостійних досліджень, на думку А. А. Лучик, пов'язане з особливостями історичного і сучасного стану системи мови, в якій постійно діють дві протилежні сили: з одного боку, тенденції, що змушують її рухатися, еволюціонувати в певному напрямку, а з іншого – традиції, які стримують дії. У результаті дії протилежних тенденцій у будь-якій з природних мов створюється розмаїття форм, що не належать до жодної з її структурних категорій. Такі елементи переважно вважаються одиницями перехідних рівнів мовної системи [4, с. 3].

Вивчення цих одиниць дозволяє, на думку дослідниці, розкрити все розмаїття вічно живої, динамічної системи мови і мовлення. Саме це й ілюструє положення синергетики про нестабільність лексичної системи, у межах якої відбуваються якісні зміни й виникають емергентні якості.

Класи неповнозначних зв'язаних сполук відкриті, що також підтверджує ключове положення синергетики про відкритість систем, уже містить більшу кількість одиниць порівняно з однокомпонентними представниками цих лексико-граматичних груп. Неповнозначні лексичні комплекси регулярно поповнюються іншими словоформами, репрезентуючи певні особливості семантики і стилістичного функціонування.

Дослідження форми вираження цих одиниць, здійсненого за методикою, розробленою А. А. Лучик, дозволяє простежити алгоритм їх утворення. В аналізі, наприклад, прийменникових і партикулярних лексичних комплексів української мови встановлено, що зазначені одиниці виявляють певні закономірності щодо свого творення на рівні форми вираження, виявляючи там самим прагнення до впорядкування.

На підтвердження синергетичної природи (а Г. Хакен наголошує на тому, що в системах виникають перш за все просторові, часові, просторово-часові або функціональні структури), наприклад, прийменникових нарізнооформлених одиниць української мови є той факт, що одиниці темпорального значення (*у (в) процесі, у (в) ході*) та просторової семантики (*збоку від, у (в) глиб (глибочинь)*) є найбільш поширеними серед виявлених у досліджуваному матеріалі.

До того ж зв'язані сполучення лінгвісти вважають елементами перехідних рівнів у системі мови.

Такого роду відхилення з погляду синергетики є типовими ознаками конструктивного хаосу, які можуть детермінувати розвиток системи в конкретному домінантному напрямі. Науковці зазначають, що в синергетичному аспекті варіативність лінгвальних одиниць є «параметром самоорганізації мовної суперсистеми, який сприяє нормуванню, кодифікації одного з

коекзистенціальних варіантів, з одного боку, а з іншого (під впливом флуктації), робить можливим визволення знакових ресурсів» [7, с. 216].

Таким чином, формування нових варіантів уже існуючих лінгвістичних одиниць є одним із «відповідних заходів», які вживаються мовною суперсистемою для протидії «втручання» ззовні з метою збереження її відносної стабільності [3, с. 141].

Отже, дослідження синергетичної природи нарізнооформлених лексичних одиниць є на часі і зможе поповнити теорію перехідних явищ у мовних системах.

Література

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник. К. : Академія, 2008. 240 с.
2. Бутко Л. Неповнозначні лексичні комплекси української мови (структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти) : автореф. дис... канд. філол. наук: спец.10.02.01. Кіровоград, 2008. 20 с.
3. Єнікєєва С. М. Синергетичні аспекти семантичної деривації (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 140-144.
4. Лучик А. А. Властивості форми вираження еквівалентів часток в українській. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2003. Вип. 48. С. 3–9.
5. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. 338 с.
6. Хакен Г. Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/Haken7.htm>
7. Хруцкая Н. В. Синергетический подход к теории вариативности языковых единиц. *Культура народов Причерноморья*. 2006. № 82. Т. 2. С. 215-217.